

Roberto Gonzalez de Viñaspre

Trebiñuar filologo eta historialaria

«Kontua ez da euskaldun izan nahi dugun, izan bagara»

Apirilaren 7an, hemen da Korrika, Trebiñutik Donostiara. Badugu Gipuzkoako berri. Goazen Arabako erdiguneko enklabera, Trebiñuko Konderrira eta Argantzunera, Roberto Gonzalez de Viñaspre herritarra lagun harturik.

MIEL A. ELUSTONDO

Argazkiak: Dani Blanco

Hasteko, zertan da euskara Trebiñun?

Susperraldi egoeran gaudela esango nuke nik. Susperraldi neurtua, mantsoa, baina aurrera goaz, behintzat. Euskara Trebiñun desagertu zenetik, ez dugu izan haren egoera ezagutzeko modurik, ez geneukan berririk, ikerketa soziolinguistikorik, errolda daturik, ez beste. 2001ean,

Eusko Jaurlaritzak Euskararen III. Mapa Soziolinguistikoa egiten abiatu zenean, Trebiñun ere eskaria egin genuen, inkesta hura bera Trebiñun eta Argantzunen aplikatu zedin, hau da, enklabe osoan. Eta onartu ziguten, eta egin zen, eta, emaitzak eskuan, ustekabe atsegina izan nuen. Jakina, nik banekien Trebiñun euskaldunak bazirela –gu geu, tartean,

kar, kar, kar...–, baina ikerketak erakutsi zuen uste baino gehiago ginela euskaldunok Trebiñun. 2006an, IV. Mapa Soziolinguistikoa egin zuen Jaurlaritzak Euskal Herrian, Trebiñu barne, eta hor ere zenbait datu jaso genituen. Garrantzi handikoa da, hortaz, aurren egingo den V. Mapa Soziolinguistikoa Trebiñu sartzea Jaurlaritzak.

RAUL BOGAJO / ARGAZKI PRESS

1998an egindako kontsultan trebiñuarren %70ak Trebiñu Arabako administrazioaren barruko izateko mekanismoa martxan jartzea eskatu zuen. Argazkian, herritarrek Trebiñu Arabari lotzeko aldarrikapen afixa prestatzen.

Inkesta soziolinguistikoa, oker ez banaiz, jendeak berak du aitortzen zertan duen euskararen ezagutza maila... Hala da, bai... Beraz, datuek diotenez, Trebiñun, zazpi biztanleetan batek dio ondo dakiela euskaraz, ahoz zein idatziz, hau da, %13,5ek badaki euskaraz. Horri, euskaldun pasiboen kopurua gehituz gero, euskaraz trebe ez izanagatik ere, ulertzeko gai direnak, %13 gehiago izango genuke: denera, % 26,5ek euskaraz daki, neurri batean bada ere. Horrekin batera datoz hizkuntzarekiko jarrerak eta gainerakoak. Datuak bat datoz, guztiz koherente dira, Arabako egoerarekiko.

Erakundeen bultzadak eta sosten-guak lagundu du euskara aitzinatzen Trebiñun? Herri mugimenduak? Biek batera jardun dute?

Norbanakoen ahaleginaren emaitza dela esango nuke nik. Bere burua euskaldundu nahi izan duten guztien fruitu eta ondorio. Zenbait taldek ere lagundu du; Gutxisolo euskara elkarteak lan ederra egiten du. Erakundeetatik, berriz, hutsaren hurrengo jaso du euskarak Trebiñun, minus-a jaso ez duenean! Alegia, erakundeez ari garenean, gaur egun, oraindik, Trebiñukooi dagozkigun instituzioak Gaztela-Leongoak (Espainia) dira. Esan egin behar da: trebiñutarren erreali-

tatea zein den azaldu dugu, euskararen ezagutza, euskararekiko jarrera ireki eta positiboa... Bada, errealtate hori ez da existitzen Gaztela-Leongo erakundeen aurrean. Hango autonomia estatutua 1983koa da, nahiz eta gero, 2007an egokitzapenak egin dizkieten. Tira, bada, lehenengo estatutu hartan ez zen gaztelania besterik aipatzen, huraxe hizkuntza bakarra. Egokitzapenak egin dizkientean, berriz,

Zirrikiturik ez

“Gaztela-Leongo (Espainia) instituzioek ez dute, juridikoki, euskararen errealtatea aitortu nahi. Ez dute interesik. Udalek bestela jokatzeko dutela esango nuke. Trebiñu herrian, adibidez, PPk izan du agintea joan den lau urtean. Berez, jakina denez, Trebiñu administrazio jardunean Burgosi lotzeko alde da PP, baina, hala ere, Trebiñun ez dute euskararekiko jarrera aurrez aurrekorik. Bada zerbait. Eta diruz lagunduko du Korrika bera... Toki-mailan, behintzat, bada halako jarrera bat euskara konfrontazio-gai izan ez dadin. Badiot, Trebiñu barruan. Hortik harantz ez diote zirrikiturik ireki nahi”.

aipatu egiten da —eta, beraz, errealtatea da juridikoki, existitzen da— galegoa, Bierzo inguruan (Salamanca, Zamora, Espainia), baina, aldiz, euskararen presentzia Trebiñun ez da batere aipatzen. Inexistentek gara, alde instituzional horretatik.

Horren inguruko eztabaidetan parte hartua zara, Trebiñu-Euskal Herria, Burgos...

Sarritan galdetzen digute: “Aizu, baina zein da benetako interesa, muin-muinekoa, Gaztela-Leonek Trebiñu bere mendean nahi izan dezan?”. Nik diodanez, kontu identitarioa da, gaztelarren nazionalismoa da tarteko, existitzen da eta gauza hori. Horren adierazgarri bat da, anekdotikoa, baina esanguratsua aldi berean, Burgoseko tokitelebistan egin zen eztabaida batean entzun behar izan nuen. Ari ginen hizketan eta argudioa ekarri nuen plazara, esanez, artean Franco bizi zela, lur-permuta egin zela Gaztela-Leonen bertan, modurik naturalenean eta batere haserterik gabe: 1973an izan zen. Burgoseko San Quirce udalerrriak Palentziara pasatzea eskatu zuen eta aldaketa hura gauzatu zen, eta ez zen batere espanturik izan! Nik, eztabaida hartan, zertan izan behar zuen Trebiñun bestela, esan nuen. Ez nintzen inozente ari, jakina, ondoren entzun nuen entzun nahi nuen. Deitu zuen emakumezko batek, nire galderari erantzunez: “Erantzuna erraza da, orduko hura gaztelarren arteko akordioa izan zen. Trebiñuri dagokionean, gaztelarrek Trebiñu euskaldunei ematea da kontua, eta amu hori ez dugu irentsiko!”. Herritar soil bat zen, baina esanguratsua da, Arabako diputatu nagusi ohi Ramon Rabanarekin honetaz hizketan berdintsua esan zidan-eta. Arabako ahaldu nagusi izan aurreko garaian zen, Arabako PPko presidente zen sasoiaren. Bileran ginen berarekin, Uda elkartearen ize-nean. Eta esan zigun: “Trebiñuko kontu hau hain da konplikatu, izan ere! Trebiñu Guadalajaran balego —eta Guadalajara aipatu zuen, gogoratzen dut—, Trebiñuko kontentziosorik ez genuke izango... Eta izango bagenu, di-da

batean konponduko genuke, bihar bertan! Arazoa da Euskal Herrian dagoela!”. Eta horixe da problema, ez besterik, eta hor gaude kati-gatuta, Euskal Herrian beste gauza askotan bezala.

Euskararik irakasten da Trebiñuko eskolan?

Trebiñuko eskolako guraso-elkar-teak urte askoan administrazioari egin dion eskaria izan da euskara irakats dezan bertako eskolatan. Euskara txertatu eskola barruko jardunean, horixe nahi dute gurasoek. A eredia litzateke EAEn, baina hasteko modu bat da Trebiñun, eta ez da gutxi. Eskaera zehatza egin arren, eta behin eta berriz eginagatik ere, ukazioa izan da erantzuna, ezetz eta ezetz. Nahia aspaldikoa da, beraz. Bitartean, eskolaz kanpoko jardueretan euskarazko eskolak eskaintzen dira, eta, oraintxe, oker ez banago, ikasleetan erdiek parte hartzen dute ekintza horretan. Irakaslea, bistan da, Gasteiztik joan ohi da Trebiñura, horretarako. Hamabost-hogei urte dira jarduera gauzatzen hasi zenetik... Duela zortzi bat urte, Franku herrian, udalak haur eskola sortu zuen, Jaurilaritzak diruz laguntzen zuela. Sorreratik, euskaraz eta gaztelaniaz jardun du. Irakasle-begiraleak hartu ziren, euskaraz zekitenak, bistan da, eta are, EGA agiriaren jabe zirenak, EAEn eskatzen dena baino gehiago. Ume mordoa joaten zen haur eskolara. Aurten, berriz, Trebiñuko udal-gobernuak beste gela bat ireki du, haur hezkuntzako, Armentia Bontetan, nahiz eta horren beharrianik ez zegoen.

Premiarik ez zegoen?

Eredu elebidunaren orde, sistema hirueleduna jartzeko aprobetxatu dute: gaztelania, euskara, ingelesa. Horrek ezinbestean euskararen presentzia gutxituko du, ingelesaren parean jarritz. Ikusiko ditugu

Lautadako populazioa

“Trebiñuko enklabeak bi udalerrri hartzen ditu, Argantzongo Udala, batetik, eta Trebiñuko Konderrikoa, bestetik. Horixe da ‘enklabea’. Trebiñuko Konderria ez da Argantzun, sekula ez da izan. Argantzunek, bestalde, badu alkate-auzo txiki bat, Billa-Oka. Trebiñuko Konderriak, aldiz, berrogeita zazpi ditu bere jurisdikziopean, Trebiñu buru delarik; udalerrri bakarra, 200 kilometro koadro inguru dituen. Populazio urriko parajea da, nahiz eta joan deneko hamarkadan gorakada itzela egin duen: Trebiñuko Konderrian 1.500 lagun izango gara, eta Argantzunen, ordea, ez dira mila izatera iristen. Eta, badiot, konderriko 1.500 lagun horiek 47 gunetan banaturik gaude! Sasetan bertan, esaterako –gu bizi garen herrian–, hamalau pertsona gara erroldatuak; gure etxe-koak dituzu lau!... Lautadako populazio-sistema da, hala da Araban. Beste herri batzuetako euskaldunek irudi bat izan dezaten, eta, esateko moduan, base-ri-auzoen egiturako herriak dira Trebiñukoak”.

emaitzak... Argantzunen, ikastola pribatuak gela bat irekia du. Herri berean, umerik ez eta eskola itxi egin zen duela urte batzuk. Gurasoek Gasteiza bidaltzen zituzten umeak, besteak beste, euskaraz ikas zezaten. Trebiñun, berdintsu gertatu zen. Kontzentrazio-eskola zen, Arabako herrietako umeak ere joaten ziren bertara, Urizarretik eta beste hainbat tokitatik. Momentu honetan, Trebiñuko umeetan erdia baino gehiago ez doa horra, Gasteiza baizik, D eta B

ereduko eskoletara. Egunero ikusiko dituzu autobuskada batzuk, umeak hartu eta Trebiñutik Arabako hiriburura bidean, sare publikoko ikastetxeetara.

Zer esan Trebiñuko euskararen iraganaz?

Hasteko, esan dezagun, badakigula noiz galdu zen. Horra toponimia historikoa, argi-emaila paregabea. Leku-izenen argitan ikusten dugu zein hizkuntzatan sortuak diren. Oso gauza praktikoa da leku-izena, bertan sortua ohi da, tokian tokiko jendeak halako edo halako lekua izendatzeko asmatutakoa. Gaur egun, oraindik, toponimoen erdia baino gehiago euskarazkoa da Trebiñun. Jakina, horiek oso ongi gorde dira enklabe ekialdean, itxura antzean erdialdean, eta galera handiagoa dutela –baina euskarazkoak direla nabarmen erakutsiz–, mendebaldean. Euskaraz sortutako leku-izenak dira, euskarazko toponimia. Toponimo dentsitateari dagokionez, denboran zenbat eta atzerago egin eta, ageri denez, orduan eta gehiago dira euskarazkoak. Izenen deformazioa aintzat harturik, berriz, deformazio mailak erakusten digu noiztsu gertatu zitzaion identifikagarri trebiñutarrari, halako toponimo bat. Eta, ondorioz, esan genezake XVIII. mendearen bukaera-bukaeran galduko zela euskara Trebiñuko azkeneko herrietan. Trebiñu irla administratiboa da, jakina denez, baina ez da irla geografikoa, ez sozio-kulturala ere, eta, beraz, euskararen galera Trebiñun, gure hizkuntzak Araban izan duen atzerakadarekin batera dator. Ez dago aparteko historiarik. “Trebiñun lehenago galdu zen euskara, Arabako beste lekuetan baino?”. Ez. Olatu baten moduan sartu zen gaztelania, euskararen kaltetan, eta elebidun fase eta guzti, galduko zen euskara.

Babeslea: Bilboko Udala

RAUL BOGAJO / ARGAZKI PRESS

Trebiñuko Konderrian 1.500 biztanle inguru bizi dira. Ezkerrean, Korrika igarotzen. Aurten han hasiko da euskararen aldeko lasterketa.

Olatua izan zen, ala tsunamia?

Hara, datuek erakusten dute benetakoa etena, haustura, belaunaldi bakarrean gertatu zela. Joakin Landazuriri esker dakigu. XVIII. mendean Arabaz idatzi zuen lanean [Historia de Alava, 1798], mina adierazten du, bera lekuko da, ikusiz euskara arrapaladan galtzen ari zela Araban. Dioenez, aitona-amonak euskaldun hutsak ziren, haien seme-alabek euskaraz bazekiten eta gaztelaniaz moldatzen ziren, baina hurrengo belaunaldiari erakutsi zioten hizkuntza bakarra gaztelania izan zen. Aitona-amonak, batetik, eta lobak, bestetik, ez zuten elkar ulertzen. Landazuriren lekukotasuna duzu, gutxi-asko esanda. Hortik, batzuek diotena: “Jendearen borondatez galdu da euskara Trebiñun!”. Ez dago horrelakorik. Nahikoa da soziolinguistikara jotzea, hemen gertatu dena ez baita hemengo gauza eskusiboa, beste hamaika lekutan gertatu dena baino. Agintean dagoenak halako mezu jakina transmititzen duenean –inposizioa erabiliz, eskolatik euskara baztertuz...–, eta betiere zabalduz delako

hizkuntza horrek onurarik ez dakarrela, ezpada pisua dela... autogorrotza ereiten du, eta horixe lortzen du: hiztunak berezko hizkuntza baztertera uztea. Baina ez da borondatezko hautua. Utik!

Euskararen koloreari dagokionez, zein hizkelgi egiten zuten gure arbasoek hemen?

Ez dago dudarik, mendebaldeko hizkera, Arabako gehiengan hitz egiten zutena. Gaur egun ere, Bizkaia gehiengan kontserbatzen dena, eta Gipuzkoan Deba arroan egiten den euskara. *Continuum* bat da. Jakina, alde batean era bateko ezaugarriak ageri dira, beste aldean beste era batekoak, baina, enborra, mendebaldeko euskara da. Esaterako, Imiruri herrian Olabarri toponimoa dugu. Olabarri, eta ez Olaberri. Sasetan, Elexaldea dugu; Lejaldia gaur egun. Baina, hor ere, elexa, eta ez eliza. Eta beste hamaika. Trebiñu ekialdean, padura orde, madura dugu, Nafarroako hizkeratik gertuago... Duela berrehun bat urte bizi izan zen trebiñutarrak burua jasoko balu, badakigu nongo euskaldunekin moldatuko litzatekeen errazen, hizketan behintzat.

Zer iruditzen zaizue trebiñutarro euskaldun egozentrikoek zuen lurrarekiko duten irudipen arrotza? Lurralde “exotikotzat” ere badute, askotan, Trebiñu...

Tira, Korrikarentzat, behintzat, Trebiñu ez da arrotza. Azkeneko edizioetan ez du hutsik egin eskual-

de honetan. Bestalde, aurreko Korrikaren amaieran, Gasteizen bukatu zen hartan, jende multzoa hizketan hasi zen. “Ondo da, Korrika Trebiñutik pasatu da, pasatzeko ohitura du... baina, bertan hasteko eskatuko bagenu?”. Eta halaxe bideratu zuen eskaria Gutxisolo elkarteak, ilusio handiz. Batzuek ilusioz egindako eskariari bestek jator erantzun, eta horra, Trebiñun hasiko da Korrika. Egia da diozun hori, alegia, Trebiñu zerbait exotikotzat, bitxitzat du euskaldun askok. Halaxe entzuten dugu, edota irakurtzen. Baina kontua ez da Trebiñukook euskaldun izan nahi dugun jendea izatea, ez da-eta horrela. Euskaldun, izan, bagara. Izatea barne-muinari dagokio, eta horretan ez du agintzen ez administrazioak, ez bestek. Euskal Herriko hango eta hemengo euskalduna bezain euskaldun gara Trebiñun. Ez dugu ezer izan nahi, bagara! Nahi izatekotan, aitortza nahi dugu, errekonozimendu ofiziala.

Gure begian da lausoa, beraz. Begiak garbi dituzue zuek...

Gurea ere gizarte anitza da, iritzi bat baino gehiago dago, baina herri-kontsultak ez dira alferretan eginak, eta 1998an egin zen kontsultak, esaterako, erakutsi zuen gizarteak zer nahi zuen. %70ek eskatu zuen jar zedila martxan beharrezko den mekanismoa Trebiñu Arabako administrazioaren barruko izateko. Sentimendu hori ez da berria, belaunaldiz belaunaldi guregana iritsi dena baino: Araban sartzeko nahia 1646an dokumentatu zen lehenengo aldiz. Ondoren, 1710ean, eta harrezkero, gaur egun arte segitu du bizirik gogo horrek. Beste zera bat, hitzen erabilerari dagokiona: “Trebiñu Araban integratzea”, esan ohi da, baina, zuzen esatekotan, Historiarekiko begirune osoz, “berrintegratzea” esan behar genuke. Araba agertzen den lehenengo dokumentuetarik batean ere, bertan dira Trebiñuko herriak. Donemiliagako errejan, esaterako, halako zerga bat ordaintzen zuten herrien zerrenda ageri da. 1025ekoa da, eta latinez dator. Badiotsut, han dira Trebiñuko herriak. Araba gara, hasieratik beretik. ■